

Een rebelse meid

Ik zag het mijn moeder denken: dit kind is zó niet braaf, waaraan heb ik dat te danken?

Ik moet een jaar of vijf zijn geweest toen er een keer een buurmeisje huilend in ons huis kwam binnenvallen. Haar broer had haar geslagen, hoorde ik haar jammeren tegen mijn moeder en de twee buurvrouwen met wie zij een kopje thee zat te drinken aan de rode houten tafel. Omdat mijn vader imam was, was het daar regelmatig een zoete inval, ook als hijzelf aan het werk was in Gibraltar.

‘Dat doet hij goed!’ zeiden de vrouwen knikkend, het erover eens dat het pak slaag waarop de jongen zijn zusje had getrakteerd volkomen terecht was. ‘Hij mág je ook slaan, want hij is je broer.’

Verbijsterd bleef ik erbij staan kijken. Een broer die zomaar zijn zus mag slaan, alleen omdat hij haar broer is?

Ik ben geboren in april 1959, in Tanger. In mijn jeugdjaren in Marokko was het, zo merkte ik, de gewoonste zaak van de wereld dat jongens door hun ouders liefdevol op een voet-

stuk werden geplaatst. Ook kregen ze alle vrijheid om meisjes – hun zusjes – in de gaten te houden. Voor de mannelijke leden van een familie was dat vanzelfsprekend en dat wist je van jongs af aan. Ik heb daar altijd moeite mee gehad. Jongens, broers, konden hun gang gaan. Thuis, op straat, waar dan ook. Wij, de meisjes en zusjes, mochten alleen vanaf een afstandje de vrijheid die hun geschonken was gadeslaan. Vanaf het moment dat ik dat in de gaten kreeg, stuitte het me ontzettend tegen de borst dat zij overdag zomaar de straten van Tanger op konden gaan om plezier te maken. Als wij al naar buiten mochten – maar liever hielden de moeders ons binnen –, dan was het binnen gepaste afstand van de drempel van het huis.

Moeders zaten niet te wachten op commentaar op die gang van zaken. Als ik me voor de zoveelste keer bij mijn eigen moeder beklagde over mijn gebrek aan vrijheid – alsof je in een korset gesnoerd zat – kon ik een terechtwijzing krijgen. Dan kreeg ik te horen dat ik brutaal was, een rebelse meid.

Ik liet me er niet door weerhouden, ook al was bijna de hele familie ervan overtuigd dat ik nooit ergens voor zou deugen. ‘Ze schaamt zich nergens voor,’ zeiden tantes verbouwereerd tegen mijn moeder als ik weer eens wilde weten waarom iets zo was en niet anders. Dat ik met zo’n grote mond nooit een man zou krijgen, was ongeveer net zo zeker als dat de ferry elke ochtend koers zette richting Spanje. Maar ik nam nooit met een nee genoegen. Ik wilde weten waarom ik bepaalde dingen niet mocht doen. Mijn moeder kreeg er grijze haren van. Als meisje in Marokko heb je maar te accepteren wat er tegen je wordt gezegd. Als je moeder zegt dat de scheiding op die en die manier in je haar dient te

worden getrokken, dan is dat de enige waarheid. ‘Leg me uit waarom,’ maakte ik haar kwaad, ‘want ik wil het niet zo.’ Ik mocht geen vragen stellen en vooral niet omhoogkijken. ‘Je kijkt volwassenen niet in de ogen. Schaam je! Naar beneden die brutale blik!’

Ik heb een broer en vijf zussen, een paar boven en een paar onder mij. We komen uit hetzelfde nest, maar zoals meestal piept elk jong anders, waarbij ik rustig kan zeggen dat ik veruit het meeste geluid produceerde en de voorgrond als mijn domein beschouwde. Onze moeder was een rustige dame, maar haar opstandige neigingen moeten toch via haar in mijn DNA terecht zijn gekomen. Wie tot twee keer toe een echtgenoot de deur heeft gewezen, is nu eenmaal geen mak schaap.

Mijn zussen schopten beduidend minder lawaai. De oudste, Habiba, was een verlegen kind en bijzonder gehoorzaam. Nummer twee, Rachida, was met haar zorgzame karakter duidelijk een kindje van mijn moeder. De zussen waren een goed span met z’n tweeën, zeker voor onze ouders, want qua gehoorzaamheid waren het modeldochters. De zus direct boven mij, Amina, werd geboren met iets meer strijdlust in haar lijfje. Als ze niet de melk kreeg die ze opeiste, vond ze het geen probleem om met mij op de vuist te gaan. Stiekem vond ze mij stoer, dat kleine zusje dat op eigen houtje door de straten wilde struinen. De oudste twee zaten graag binnen, maar zij wilde graag met mij mee de straat op om de buurt te verkennen, wat ze in haar eentje niet durfde.

Ik had het sterke vermoeden dat mijn zussen in de verste verte niet begrepen wat er in mij omging. Geen van drieën

sloegen ze er bij jongens op los, wat ik aan de lopende band deed, en geen van drieën verkochten ze ons broertje klappen zoals ik. Dat ik zelf een tik van de molen moest hebben gehad, was even vanzelfsprekend als dat hun elke middag dampende Marokkaanse thee werd voorgezet.

We hadden geen speelgoed om ons te vermaken. Poppen kopen was niet toegestaan; in poppen zouden boze geesten huizen, en als je iets níét onder je dak wilt hebben, zijn het wel kwaadwillende zielen uit het verleden. Van gevonden stukjes hout fabriceerde ik daarom mijn eigen pop: twee stokjes als een stakerig onderstel onder een kaarsrecht lijfje, dat ik aankleedde met een mooi lapje. Om wat moest doorgaan voor het hoofd knoopte ik een hoofddoek. Het was geen echte pop, dus werd mijn creatie – een hele dag werk – toegestaan.

Verder gingen we geregeld met elkaar op de vuist. Lijfelijke ruzies werden alleen uitgevochten als mijn vader niet thuis was. Zodra hij binnenstapte, werd nog niet meteen de vrede getekend, maar werd er wel tijdelijk een wapenstilstand afgesproken.

Het leven was warm en eenvoudig. Na een steevast prachtige zonsondergang werden wij kinderen naar bed gedirigeerd. Tot die tijd luisterden we naar de prachtige verhalen die werden verteld over het leven van vroeger, maar ook over de mooie dorpen van het land die met een gevoel van weemoed werden gedeeld. Als een tante op haar praatstoel zat, lieten we ons meevoeren als door een film. Soms werden ons raadsels opgegeven: ‘Wat bedoel ik...?’ Het was een spel voor jong en oud, dat ons uren zoet hield.

Buiten vermaakte ik me met hinkelen, knikkeren of touwtjespringen, of rende ik met mijn zelfgevouwen papieren vliegtuigje – *prrrt prrrt prrrt* – de heuvel af. In de warme maanden werden we – doorgaans de oudste zussen – er één keer per dag op uitgestuurd om water te halen met onze metalen emmers. Elke straat had zijn eigen tapkraan, een *sabila*.

Op een dag zag ik dat er in de drukte voor de kraan een jongetje stond te huilen. ‘Als ik zonder water thuiskom, wordt mijn moeder boos,’ jammerde hij, en hij snoot hard zijn neus. Ik pakte zijn emmer en sprong midden in de meute. Even later gaf ik het jongetje een volle emmer water aan. Geregeld!

Met Amina was het steevast mot buiten. Als we eenmaal op straat waren, kon ze heel kattig tegen me doen, en ze weigerde te gehoorzamen als ik – een redelijke laatkomer – haar achter de vodden zat om mee naar huis te gaan. Ik wist wat ons achter de deur wachtte als we ons niet aan de afspraak hadden gehouden: in elk geval een paar klappen. Vaak probeerde ik naar buiten te glippen zonder dat zij het zag en in mijn nek liep te hijgen. Toen ze het een keer toch zag en achter me aan rende, maakte ze in haar poging om mij bij te houden een lelijke val en haalde haar voet open. De eigenaar van de winkel waar we waren bracht haar met zijn grote auto naar het ziekenhuis, waar haar voet keurig werd gehecht.

Toen we iets ouder werden, ontstonden er ruzies over kleren. Mijn vader bracht vanuit de Britse enclave Gibraltar Europese kleding voor zijn dochters mee. Prompt dook ik daar altijd als eerste bovenop, om de buit direct daarna op een geheime plek goed voor Amina te verstoppen. Mijn oudste twee zussen, zeven en zes jaar ouder dan ik, trokken zich op het oog weinig van alle tumult aan.

Als ik maar even kans zag om het huis uit te glippen of na lang zeuren zowaar toestemming had om een uurtje naar buiten te gaan – ‘Wel in de buurt blijven, hè!’ –, was ik weg. ‘In de buurt’ werd al snel een paar straten verder, en soms zelfs de andere kant van de wijk. Angst kende ik niet. Soms werd het uurtje een hele middag, want altijd vond ik wel iets of iemand om mee te spelen. Ik sloot me aan bij de jongens op straat en wurmde me ertussen bij hun voetbalspelletjes. Ik kreeg een plek bij het team van Real Madrid en rende van links naar rechts om te voorkomen dat FC Barcelona zou winnen. Wanneer ik ons team aan de zege hielp, voelde ik me het stoerste meisje van de hele wereld. Onze wedstrijden werden gadegeslagen door mijn zusjes en andere meisjes die voor hun huis waren komen staan. Ik liep me de benen uit het lijf om één te zijn met de jongens. Ik voelde vrijheid terwijl ik Real Madrid op de straatkeien van Tanger aan een nieuwe overwinning hielp. Zo nodig deelde ik een paar klappen uit aan knapen die mij die rol niet gunden, maar op mijn beurt kreeg ik er ook geregeld van langs.

Buiten vond ik het spannend. Knikkeren, een fietswiel met een stok vooruit laten rollen – ik genoot ervan om met de jongens op straat te spelen. We woonden in een straat waar de meeste mensen het goed hadden. Eerst was daar de grote woning van het Joodse gezin, met ertegenover het huis van de slager, dat ook flink groot was. Daarnaast woonde diens broer, eveneens geen onbemiddeld iemand. Vanuit ons huurhuis stapte ik hun moderne wereld in, waar de jongens na schooltijd met elkaar ontspanning zochten.

Maar o wee als ik vanuit de verte een oom zag komen aanlopen. Voor mijn eigen vader voelde ik weinig angst. Hij,

als de wijze man die hij was, was een van de weinigen die meer in mij zagen dan een losgeslagen wilde. ‘Jullie begrijpen Rahma niet,’ zei hij meer dan eens tegen mijn moeder en de rest van de familie. Ik voelde me zijn lievelingsdochter als hij me met een twinkeling in zijn ogen aankeek. ‘Wacht maar tot je weg bent,’ diende mijn moeder hem dan van replek. ‘Zodra jij je hielen hebt gelicht, verandert Rahma in een rebel.’ Mijn moeder was ervan overtuigd dat als ze ooit zou gaan scheiden van mijn vader, mijn gedrag daarvan de oorzaak zou zijn.

‘Misschien heb ik wel een andere moeder, ben ik in het ziekenhuis verwisseld,’ was mijn weerwoord vaak, wanneer mijn moeder haar ogen wanhopig ten hemel sloeg. ‘Of misschien ben ik wel als jongetje geboren.’ Ik moest me schamen, zei mijn moeder, dat ik dat allemaal durfde te zeggen.

Ik zag het haar denken: dit kind is zó niet braaf, waaraan heb ik dat te danken? Mijn zussen waren in vergelijking met mij engeltjes. Nog steeds zijn zij de dochters die hun plek kennen en nooit de barricaden op zullen gaan om rechten af te dwingen. Ook zij hadden er hun twijfels over wat de toekomst hun zus Rahma zou brengen. Dat het weinig goeds zou worden, was wat hen betreft geen vraag, maar een gegeven. Als er inktzwarte bladzijden in de familiegeschiedenis geschreven zouden worden, kwamen die hoogstwaarschijnlijk op mijn conto te staan.

Mijn oom Driss, een broer van mijn moeder, die je met zijn lange gestalte niet snel over het hoofd ziet, had niet helemaal dezelfde ideeën over mij en over opvoeding als mijn vader. Dat heb ik meer dan eens moeten ondervinden, met

beurse plekken tot gevolg. Wanneer mijn vader afwezig was, kwam deze oom bij ons logeren en nam dan als vanzelfsprekend de touwtjes in het gezin in handen. Toen een van mijn oudere zussen een keer niet snel genoeg de deur voor hem opendeed, werd hij heel kwaad en gaf haar een klap midden in haar gezicht. Mijn moeder reageerde niet. Zo gingen die dingen nou eenmaal altijd, en vrouwen hadden zich er al lang geleden bij neergelegd dat mannen de baas waren. Maar ik voelde het onrecht tot in mijn vezels. 'Waag het niet mij zo te behandelen. Dan krijg je je trekken thuis, en niet zo zuinig ook,' fluisterde ik zachtjes, zodat hij het niet zou kunnen horen. Mijn zus liet de vernedering gelaten over zich heen komen, als een dochter die weet hoe het hoort.

Vrouwen waren gewend hun zoontjes vanaf de eerste kik die ze gaven in de watten te leggen. Voor een moeder was er niets mooiers denkbaar dan een lid van de mannelijke sekse op de wereld zetten. De mededeling dat er een zoon is gebaard, is in Marokko nog altijd goed voor blije gezichten en opgeluchte kreten. Nadat ze binnen tien jaar was bevallen van een reeks dochters en uiteindelijk een zoon, was mijn moeder in 1963 opnieuw zwanger geraakt. Ze hoopte op weer een jongetje als hekkensluiter.

Vlak bij het paleis van de koning woonde oom Mokhtar. Hij werkte als broeder in het Amerikaanse ziekenhuis in de bergen, en hij had meer dirhams te besteden dan de rest van de familie. Bij zijn huis stond een glimmende Amerikaanse auto, een buitenbeentje van formaat tussen al het verroeste blik dat verder in de straat stond geparkeerd. De portieren van de auto zaten meestal niet op slot, wat mij uitdaagde om te proberen de slee aan de praat te krijgen.

Magisch vond ik de witte bolide met zijn indrukwekkende neus, opvallende koplampen en het met leer beklede stuur. Ik ben nog altijd verliefd op zulke wagens. Toen mijn moeder voelde dat nummer zes er klaar voor was om geboren te worden, bracht onze vader haar met de buurman in diens zwarte Amerikaanse wagen naar het ziekenhuis. Ik zag haar vanaf het dakterras instappen en vertrekken, en ik dacht: zo'n auto wil ik later ook.

De tantes die op het kroost kwamen passen, verkondigden al theedrinkend hardop hun hoop op nog een mannelijke nazaat. Het zou goed zijn voor de status van onze familie en de verhouding tussen mijn ouders een positieve boost geven. Dat schijnen jongetjes namelijk te doen. Ik vond het maar vreemd. Volgens mij was er niets mis met de echtelijke relatie tussen mijn vader en moeder, en bovendien, wat was er mis met nog een meisje?

Die dag werd Assia geboren. Mijn vader had geen geluk, begreep ik uit het gefluister van de tantes, nadat hun het nieuws was verteld. Heel zielig dat er weer een dochter bij was gekomen. De teleurstelling droop bijna van hun gezichten. Onze vader was echter een blij man met de nieuwste spruit. Zijn redenering was: met meisjes heb je bij God een streepje voor. Omdat vrouwen de kinderen dragen, staan zij immers dichterbij God dan de man. En daarvoor worden ze beschermd.

Eerder die dag hadden de tantes mij bevolen de rode lak van mijn nagels te boenen, waarop ik juist zo trots was. Mijn buurmeisje had haar aanwinst laten zien en had het goedgevonden dat ik als een onhandige kleuter met de vloeiende verf mijn nagels opfleurde. 'Je krijgt straks slaag van je vader

als je dat spul er niet onmiddellijk af haalt,' zeiden de tantes dreigend. Nagellak was op zich al een zonde, maar dan ook nog vuurrood? Met een steen probeerde ik de lak eraf te wrijven, tot de schilfertjes op het terras vielen. Uiteindelijk werden mijn nageltjes weer wit. De steen had echter flink wat krassen achtergelaten.

Om mijn broer Mohamed, die twee jaar jonger is dan ik, te laten zien wie de sterkste was, gaf ik hem als onze moeder er niet was regelmatig een pak slaag. Hij kon er ook niets aan doen dat hij was geboren met privileges, maar daarmee hoefde ik nog geen genoeg te nemen. Je kunt mij niet kwader maken dan door jongens en mannen te bewieroken louter en alleen omdat ze geboren zijn als de sekse die het voor het zeggen heeft. 'Kijk, hij wordt al een hele man...' wordt er gezegd, en je ziet de jongetjes glimmen als er over hen wordt gesproken. Het beste stukje fruit wordt ook altijd apart gezet voor het gewenste kind, want: 'Hij verdient het, hè, onze mooie jongen.'

Elke zomer vertrokken we met koffers vol vanuit Tanger naar het dorp van mijn moeder. Opa was daar een bijzondere verschijning en een man van aanzien, zoals hij rondgaloppeerde op zijn grote paard met een troep blaffende honden om zich heen. Iedereen kwam bij hem voor advies of bemiddeling. Hij was een zeer gerespecteerd man in het dorp en daarbuiten, net als mijn vader in Tanger en Gibraltar en daar ben ik trots op.

Op een warme dag waren we met een aantal familieleden de zinderende hitte ontvlucht en hadden we net buiten het

dorp verkoeling gezocht in opa's buitentuin. Terwijl mijn vader, moeder, twee ooms en opa de groenten en kruiden die daar groeiden aan het bewonderen waren, liep mijn broer vooral stoer te doen, waardoor ik mijn stekels overeind zette. Met al die kerels in zijn directe nabijheid voelde hij zich helemaal het mannetje. Op een zus die vol in de aanval ging had hij echter niet gerekend. Toen ik naar hem uithaalde rende hij voor me weg, maar op een gegeven moment struikelde hij en viel op de grond. Om zijn furieuze zus op afstand te kunnen houden, maaide hij met zijn armen en benen om zich heen. Met mijn vuisten duwde ik zo hard ik kon tussen zijn benen, vol in zijn kruis. Ik haatte hem op dat moment vanuit de grond van mijn hart. Niet omdat hij mijn broer was, maar omdat zijn superieure houding mij mijlenver de keel uithing. Toen hij zo ongeveer blauw was aangelopen, werd hij uit zijn benarde positie bevrijd door een van onze ooms, die had gezien dat zijn neefje door zijn zus te grazen werd genomen. Mijn straf bestond uit een pak slaag, dat me werd toegediend met de dikke tak die mijn oom zojuist had gekapt. 'Snotneus, wie denk je wel dat je bent!' beet hij me toe.

Ik denk dat ik mijn broer zonder dat ik het toen besepte met mijn actie veel pijn heb gedaan. Nee, ik had het nooit mogen doen. Maar het gevoel dat het oneerlijk was dat jongens zoveel hoger werden aangeslagen dan meisjes was zo sterk dat mijn boosheid het overnam. Al mijn gevoelens van onmacht kwamen in die vredige tuin van opa tot een uitbarsting.